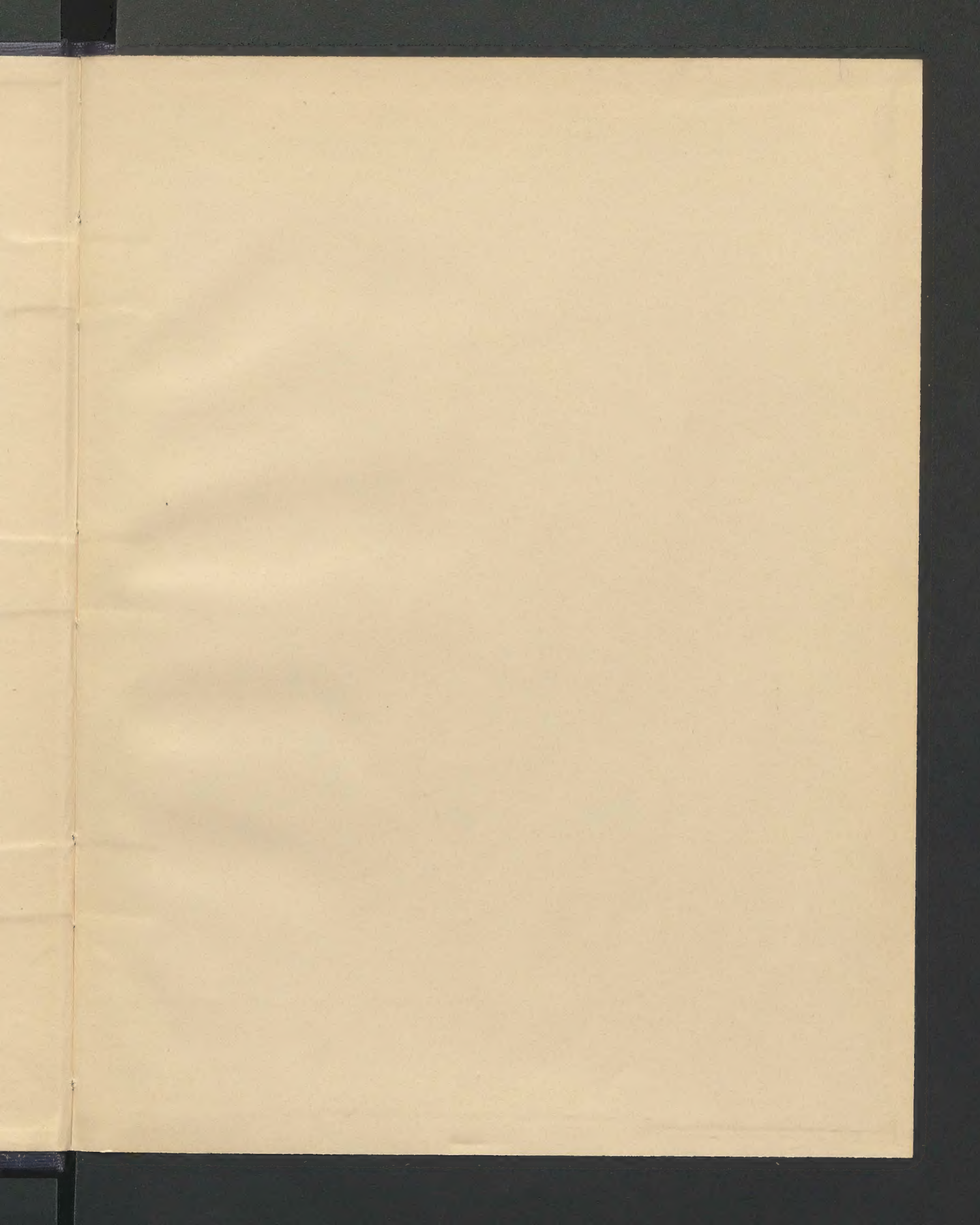

5625

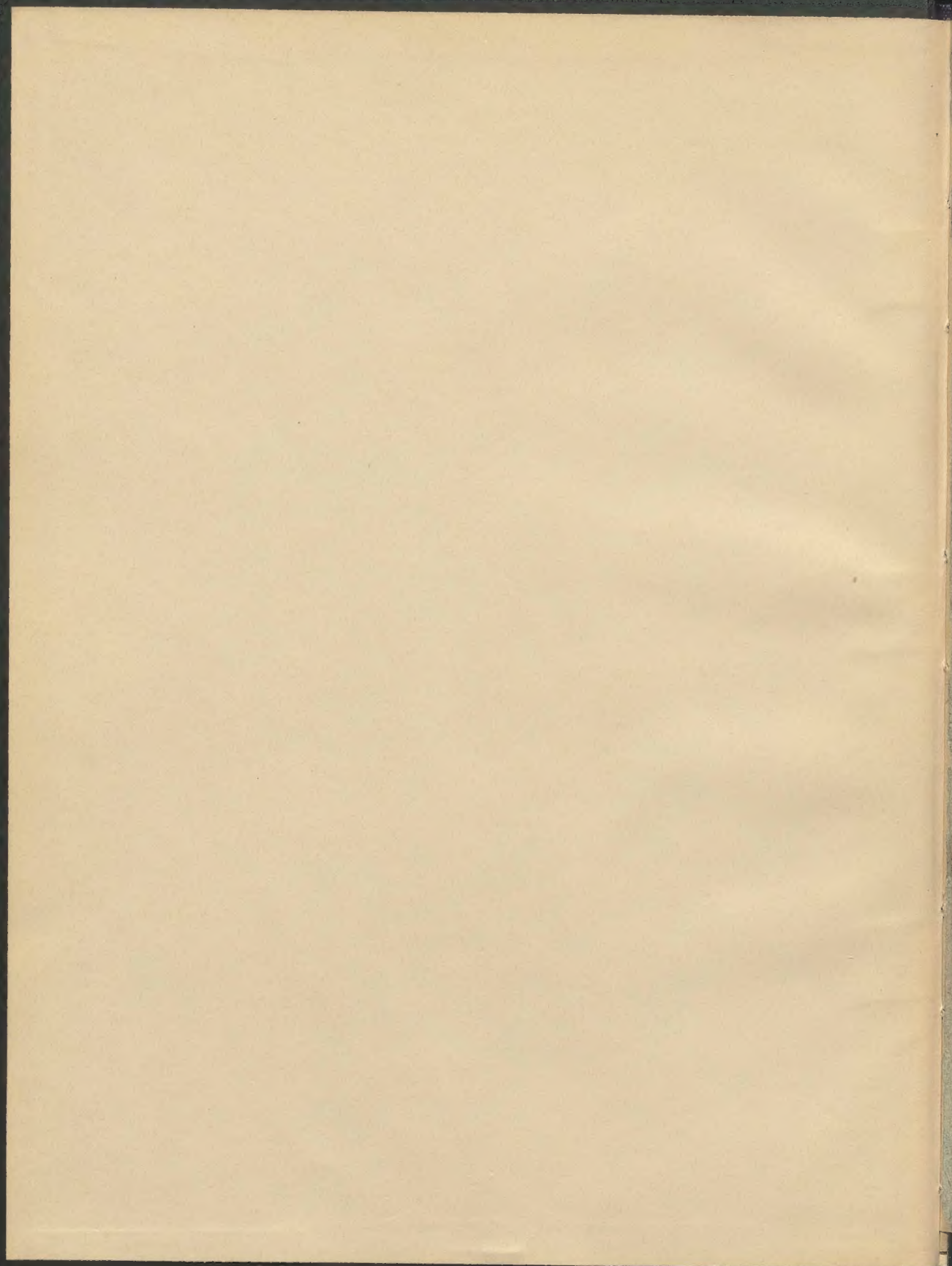

Opracione w r. 1933.

5625

N° 56

N. Inw. 5625

Antoniego Tarkowskiego

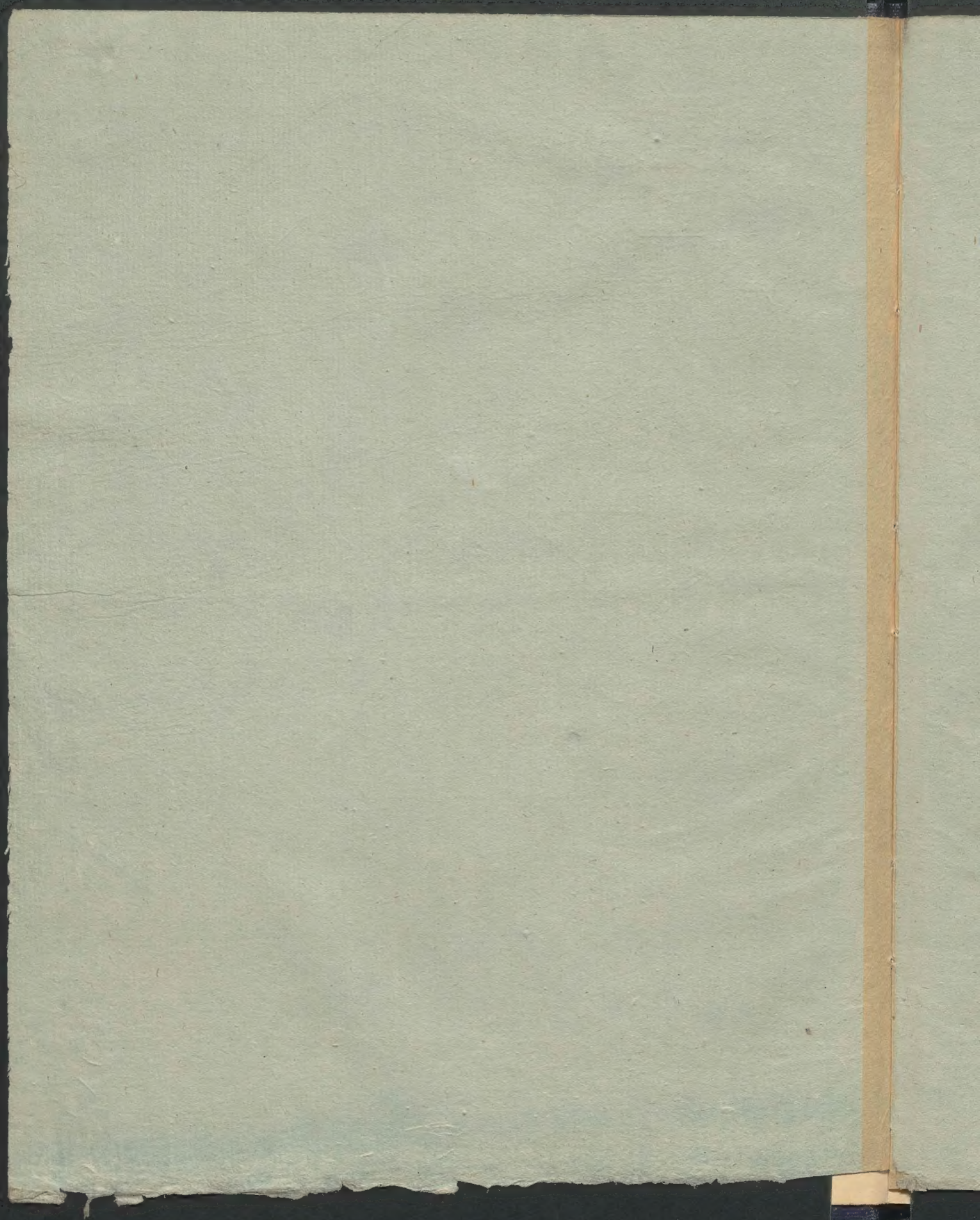
Prefekta Gimnazjum Wotynskiego i Profesora Prawa w temże Gimnazjum

Przemowa do uczniów przy rozpieraniu swej lekcyi

Dnia 3 Miesiaca Października

1805 Roku.

1110
Antony
Prenum

[illegible]

(Dziś wiemy narawie tych korzyści, które dla dobra ludzkości od najwczes-
niejszych wieków przypisywali nigdy wielcy owi prawodawcy, przypatrzmy się
tym przynajmniej szeregów, które nam w swych dziełach zostawili filozofowie greccy

Rozum ludzki tyle razy w swych wynalazkach zabany, tyle razy wzmagał się na nowo w rzadkich dowcipach, które w pewnym wieku przeciągnę, powstały na powiechu ludzkości, niezliczonymi kłopotami uciążliwej. Grecy brząc użniami wschodnich i Egipcjan, których mędrców dochowali nam ich naukę i rozszerzyli swym dowcipem. Jakkolwiek prawdziwe lub niewiadomości kładzie ich w rzędzie wynalazców, dla tego najbardziej, że ich uczonych przywstaszce nie mamy teraz z czerpnięciem ^{z użniami} z użniami ^{atoli} uznaj ich użniami za naszych nauczycieli, bo gdyby nie te dochowane szczątki, które po ich upadku dostaliśmy w dziedzictwie, trudno zgadnąć, jak długo cała Europa zostawała pogrążona w barbarzyństwie, na które wystawił ją upadek Rzymu. W filozofii greckiej widzimy tę przyjemną genealogię odrodzenia się na nowo rozumu ludzkiego. Grecy w porównaniu do tyłu światłych na wschodzie ludów, sprawiedliwie uważani byli od Egipcjan za dzieci, jak świadocy u Platona Solon; przyszedł atoli czas, gdy te wrażliwego rozumu niemowlęta dorzły do wysokiego doskonałości stopnia ^{doszli} w filozofii, czyli raczej w ramieniu mądrości. Do czasu Anaxagorasa zatrudniali się oni badaniem rzeczy pod zmysły poprzedzających, nazywano ich fizykami. Pierwszy ten krok poprowadził ich dalej, Archelaus ^{Archelausa} zaczął im badać okół umiętności moralnych, lubo historya kładzie go i szere w rzędzie fizyków; ~~Archelaus~~ Sokrates i Anaxagorasa użn podany jest za fundatora Etyki czyli filozofii moralnej. Plato najstawniejszy z ich uczniów, przyprowadził tę umiętności do pewnych prawideł, pisał wiele o prawach w ogólności, o rzeczypospolitej w szczególności, nad wszystko zaś podzielił filozofię moralną na trzy ^{ważniejsze} części; w pierwszej zawarł naukę o obyczajach, w drugiej o przyrodzeniu i o jego tajemnicach, w trzeciej o sztuce rozumowania, czyli o dochodzeniu i rozróżnieniu prawdy od fałszu. Arystoteles podzielił znowu całą naukę moralną na Etykę, Politykę i Ekonomikę. ^{ten} podziat w swym porządku i uktadzie dotrwał aż do naszych czasów. Nie było żadnej filozofii sekty, któraby się okół tej umiętności nie zatrudniała; najwięcej jednak okół niej pracowali Akademicy, Peripatetycy i Stoicy.

Do karty 7.

Pragnąc swego czasu wskazać się doświadczyć; w rzeczy samej. mój talent był
do pokolenia ułan żywego wzmocnił. bo potajemnie za pomocą swego
dranga potrzebę towarzyskiego życia, myśli obywatelskiej moralnej. a tej wadzie wyprawa.
na polach

aimi: ten polacy
promiennie potrafią
i tak dalece: to go

T
rejon
kora
muy
zmij
Pary
hwa
sno
dane
kko
chey
zmo
shy
ty
ty m
gwa
woda
syle
wsp
to a

Prze
kli.
muy

[illegible]

His
Literary
my

W 247m

ad.

2

2

much

72m

[illegible]

Symbol sprasobaw nowy uklad Diktora Zaczemaj sz-
zolat dawno nauke, ktora wkladem miala i we
roznych shtatach de nizj notarycznych wielomij pod imie-
nem Etyki, Polityki i Ekonomiki, ktorą po zymowaw-
nej przez Kommissyę reformow wielomij stala na nauke Pra-
wa narodowego, politycznego, narodow i Ekonomii polity-
cznej. Jaz cniwienie pospechne. S.

Łódzkie do Karty 8

Wauka doktora Quesnay dostata się między do nas. Jachim Chęć
 łowicz, może w najczyściej wyrażenie i między ucionemi nie obowiązuje za-
 stępowy pierwszy z najczyściej wskazać się może za ucionia i pomno-
 żyć ciela z koty Ekonomistów. Dzieło jego już tytułem: O reprodukcji
roznych krajowey jest ichno z najlepzych, ktorem się Ekonomisci wsta-
wili [K]

n° 1722

valna ~~fray~~ ~~foru~~ ~~lyti~~ ~~po~~ =

W Silangerim Ka

no-moralnega

[illegible]

O! nam! Monieur! mi dobroczynny jest widok tego wielkiego Druwa.
 Dawcy, ten silniejszy władca, niż Was obowiązek, objawi mi z ciałą odpowiadać mi-
 nową. Alexander B. pragnie dobra Waszego; w waszym obowiązkach upatruje do-
 bro powołanie: ^{byłoby to} uchybieć mi tak wielkim celom, ^{byłoby to} uchybieć waszemu własnemu
 szczęściu, i ~~ist~~ ^{ist} ~~zamiast~~ ^{zamiast} oszczeniwanie najlepszego z Damiągich. Ta ustawa, którą
 obchodzą Senat i wszystkie inne wykonawcze władze; ta siega praw, którą
 dla szczęścia swoich ludów gotuje: są to dobroczyństwa i których tylko nowo dzie-
 cony godnym się stać! Do Was, mój nadej, przychodzą się z ciałą uśmieszem do
 tej nauki, i której wytykają wszystkie prawdy moralne, i sama nawet dobrego
 prawodawstwa sztuka. Czyli Was Opataności prawnicy sprawozdanie publiczne
 waszy, czyli podlegli postanowionym Władzom: równa jest dla Was powinno-
 ścią, objawi w światło, w miarę umięgi niekompetencja prawa, w drugim: byli
 mi postępowi; w każdym zaś towarzyszy dobroczynny opłotek. — Ta to jest wina
 potrzebna, dla której ~~z ciałą uśmieszem~~ ^{umiejętności} przychodzą się mać do ~~niek~~ ^{umiejętności} moralnych, a
 zatem najpierwaj widzieć Wam ^{należ} ~~niek~~, okoto czego zachęcają się k umiętności,
 i na wiele ważniejszych dzieł się zająć.

wydobywamy naderytosi i powinności idnego człowieka; wydobywamy razem naderytosi i powinności wszystkich ref względem wszystkich; wydobywamy ich kontrakt społeczny czyli całe prawo polityczne; wydobywamy naderytosi i powinności względem idnego narodu względem drugiego: całą zgoda moralność ludzi; bo ta w takich kolwiek naderytosi i powinnościach, podlegać musi idnym i tym samym prawom od istności każdego człowieka nieodwołalnym.

Ale jakże dopić i okazać te prawa? jak z nich wydobyć naderytosi i powinności każdego? jak w nich dotrzeć idności i niedmianności w tylu moralnych stosunkach? jest to badanie, które nas prowadzi do wyszukania najlepszego sposobu: jakim użyć się mamy tych różnych umiastności? jak, w ich udołkonaniu postępować?

II. Wielu narzeka i bada razem, dla czego, gdy nauki matematyczne i fizyczne tylu wzbogacają się wynalazkami i co raz do wyższej przychodzą doskonałości; nauki moralne podobnego wzrostu ucale nie okazują. ~~Pracownice takowe pochodzą podobnie od tego ufanowionego badania.~~ Nie myślę ja ~~bynajmniej~~ ^{o tym} rozbić przyczynę ~~tego~~ ^{tego} dla których ~~ich~~ ^{ich} zgłębienia należałoby wejść w ściśle porównanie nauk moralnych z matematycznymi i fizycznymi, a przypatrując się przedmiotom każdej z osobna, uważać z pilnością; co który z tych umiastności do odkrycia zostaje? w czym idna od drugiej na szczególniejszych opiera się zasadach? w czym idna od drugiej na większe wystawiona jest trudności i przeszkody co do swego postępu? Nie mogą ~~przecież~~ ^{idnych} przemilczeć iż i jeżeli są wielorakie imie przeszkody, które sprawiają że nauki moralne w swym ^{postępie} dają się wyprzedzić fizycznym i matematycznym; tedy najwyższą ^{ten} przyczyną, jest, iż w dawaniu ~~ich~~ ^{ich} obrano takowy sposób, który ani do wynalazków prowadzić nie może, ani sprzyjać postępkowi tych nauk.

Nazywam przeciwnym postępkowi każdej nauki sposób ^{zbiórny} syntetyczny, bo ten zaczynać od twierdzeń pewnych lub ra pewne przyjętych, przecina zupełnie drogę

rozbiór

rozbiór; odwołać od wynalazków i zagnać na tem jedynie przestąpić, co piewora obcy-
muie oczywiście. Nazwam precyzyjnym pojętkowi nauk moralnych sposób odrob-
ny, którym są dawane bez żadnego między sobą związku i stosunku; dać się np. pra-
wo polityczne, ekonomia polityczna. Prawo cywilne i kryminalne, bez żadnych ^{jakiego narodu}
stosunków do nauki prawa przyrodzonego; dać się nauka prawa przyrodzonego
bez żadnych stosunków do porządku fizyczno-moralnego, który jest nieoddzielny
od istności człowieka; jedna zdanie, jedna maksyma jakiego starożytnego mędrca,
jedno przysłowie przechodzące z ust do ust wszystkich, brane bywa pospolicie za pod-
stawę tej nauki; gdy tym czasem zdanie, maksyma, przysłowie, mogą być bardzo dobre
w pewnym względzie, lecz nie mogą odpowiedzieć całej budowie tak wielkiej nauki; ani
zdolnie są doprowadzić do odkrycia wszystkich prawd moralnych, tem bardziej do
utożsamienia ich w te ogniwia jak po sobie następujące powinnymy i jak się między sobą
łączyć powinny.

W naukach moralnych nie idzie o wymalarki; idzie o porządek, idzie o zido-
wienie tych ~~prawd~~^{znanym}, idzie o sposób jakim je sami w sobie odkrywaić powinniśmy; pro-
stota i oczywistość jest największą ich zaletą. Byłoby największym nieporozumieniem otwo-
rzenia, gdyby z taką trudnością odkrywać on musiał swe należytości i powinności, z ja-
ką przychodzi do uznania obrotu ciat niebieskich i tytuł innych w fizyce skutków, po-
rządek do którego ~~on~~^{on} jest przywiązany w owych sprawach moralnych, zawiera się w nim
samym; przyrodzenie obowiązuje go ~~do~~^{do} cenach, potrzebach, i ~~w~~^{na} sitach ~~otworzenia~~^{otworzenia} przez te przy-
chodzą ^{on} do uznania koniecznego związku, jaki zachodzi między ^{nimi} rzeczami które ~~są~~^{są} ota-
czają, a nie wdaje się w badania nad tym powołanym porządkiem dochodząc ^{nad}
właściwego ~~porządku~~^{prawa} który fizyczno-moralnym ^{prawiadłom} nazywany, dla tego iż wypływa z praw
przyrodzenia, którym Stwórca wpudł rzeczy przedat nas w ten świat, do których całą
napy

naszą przynależność i istność.

Chcemy racjonalnego i okaralnego postępku w naukach moralnych, trzymamy się w ich nabywaniu drogi rozbioru, zaczniemy ten rozbiór od nas samych, budujemy najprzód, czyli są jakie prawa nieodmiennie i konieczne, któremi obowiązani jesteśmy w szczególności tak, jak wszyscy istoty czujące i nieczujące są obowiązane prawami fizycznymi; rozbiorem z uwagą nasze czucie, nasze potrzeby i siły, a to poprowadzi nas do uznania naszych potrzeb i sił, do odkrycia ścisłej powinności, zaspokojenia tych potrzeb, do uznania zdolności w ich zaspokojeniu. Spoglądając na okół nas ujrzymy widoczną Słuszności rękę, która nas otoczyła rzeczami zdolnymi zaspokoić nasze potrzeby, pod warunkiem wszelako toż samych sił własnych na ich nabycie; a idąc za tym nieprzerwanym prawd pasmem, trzymając się również ścieżki rozbioru drogi, doprowadzimy do odkrycia naszych należytosci i powinności, naszej własności osobistej, naszej własności na bycie, o korzyci prac naszych. Zgoda: doprowadzimy całego porządku fizyczno-moralnego, którego odmiana łączy nas niezawodnie z powszechnym naszym porządkiem, a którego badanie do gruntowności naszej nauki wcale nie jest potrzebne; gdyż cła nas jest doryc wiedzieć, że te obowiązki moralne, te należytosci i powinności, którym podlegamy, nie pochodzą od naszego samowolnego wyboru, ale z praw wiecznych nieodmiennych i koniecznych przyrodzenia, które składają naszą istność, których ani przestąpić ani odmienić nie możemy. Do tego to prawdy ~~moralnych~~ dorodoty ewoluja, wszystkie inne umiejętności moralne, ~~wyprowadzając~~ układając będziemy podług ścieżki i tychże samych prawideł, wszystkie będą pewne, jasne i nierawdne, wszystkie ^{dodaję że okarac sporodem} ~~wytrzymując~~ demonstracyjną matematyczną, ^{tychże} tylko iść będą za tym fizyczno-moralnym porządkiem; a gdzie przez takowy sposób okarano i dowiedzione bycie mogą, będzie to dowodemże od tego ścieżkowego porządku odstąpiły. Też same potrzeby i siły, też same należytosci i powinności

uwazane

22.

uważane w iednym ertzowieku, uważane być muszą w swoich stosunkach iak p
mnożone, lub iak składające iedną ogólną potrzeb i sit, należitość i powinności
summe; tak dalece: że Prawo polityczne, Ekonomia polityczna, Prawo narodo
Prawo cywilne i kryminalne, cała zgoda prawodawstwa umiętliwości we wsty
kich względach uważana, ^{niedługo} ~~nie~~ innego w samej rzeczy nie będą, tylko ~~prawem~~ ^{prawem} p
rodzenia pod wielorakimi stosunkami uważaniem; tylko wyziewami tego fizycz
moralnego porządku bez którego ludzie nie mogą mieć szczęśliwego bytu w tam r
Późno dawni i teraźniejsi filozofowie, wyobrażali sobie wielorakie formy rządu, i
li sposoby urzędzenia społeczeństwa ludzkiego; wszystkie takowe układy i podziaty
kiem są z tego pojmowania tego przyrodzonego porządku, nie mają innego podzi
rządu tylko na zły i dobry; albo ten rząd jest ustanowiony podług porządku przyrodz
nego; więc jest dobry; albo przeciw temu porządkowi; więc jest zły. Boż samo mow
Przypada o wszystkich innych moralnych stosunkach, jeżeli Prawo polityczne, cywil
kryminalne rozstrada się na tym przyrodzonym porządku; jest dobre; jeżeli przeciw
jest zły; jeżeli Ekonomia polityczna idzie za tym porządkiem; jest dobra; jeżeli pr
awienie; jest zła; jeżeli umowy między narodami stosują się do tego porządku; są
dobre i ubezpieczają sobie nawzajem byt szczęśliwy; jeżeli przeciwnie: są niegod
we i pograżają rod ludzki w niewyrachowane nieszczęśliwości.

Tego to sposobu w dawaniu nauk moralnych trzymać się postanowitem; za mi
idze szukać będę wraz z Wami: Żadni uosmiedwie prawd tak ważnych; szukać ich będę
w źródle przyrodzenia; a choć byśmy żadnych innych w tak ważnym zawdzie nie nale
przewodników, wszystkie te prawdy odkryjemy w nas samych, w naszym mówię cna
potrzebach i sitach; bo Stworca wresz rzeczy, chce nowego prawdziwego dobra, i
w tem życiu oryginalnym można, zapisać te prawdy na znakach naszych nie stwartem

charakteru

charakterami. Bada nam, jeżeli do uznania i zamiatowania tych prawd srogiem
przykładai się nie będziemy. Ale łacni uczniowie, ikolwiek w tej mierze za moją
pomocą i waszą pilną usilnością odkryć zdołacie, będzie to tylko Logika. Dla wasze-
go rozumu. Nauka, przez którą wolę waszą tym wielkim prawdom poddać win-
nicie, zależy od Was samych: od dobrych mówię natogów, do których od waszej mto-
dosci uprawiać się macie; od dobrych przykładów, które każdy z Was idąc dru-
giemu winien; od pilnego ćwiczenia nad waszemi powinnościami, od pilnego ćwi-
czenia się w cnotach, bez czego cała nauka przekanywaigca rerum, małoby pomogła
i służyłaby tylko za zgryzotę dla serc od swych powinności obłąkanych. Pamiętajcie
zawsze na to, iż Nauczyciele publiczni i innej Wam w tej mierze usługi świadczący
nie mogą, iak uzbroić Wasz rozum przeciw zwiódniącym namiętnościom i przeciw
panującym zgorzeńcom; do Was zaś należy, by rozum Wasz tak wielkimi
oświecony prawdami, nauyk skutecznie zgozić ~~waszemi namiętnościami~~ ^{waszemi namiętnościami}
wspym namiętnościami

(1:)

s/voy

mych

ki

ko lu

frid

Plaza

6:)

bostla

o m

Che

huny

cello

i mar

His

zen

roku

198

mid

D:)

red

kon

da

son

m

[illegible]

6.) Nie trafia w ten mający wychniać słońce pod imieniem Merkurjusa cwo tritologiczne
bóstwo które poctowie opiewają i lachy porcelany. Dwoma wstępnymi obwiniają; i tu jest mowa
o Merkurjuszu, którego sławę trasi ma za lachy orzech z Hermezem, Protty i. Gotherm.
Oraz, w odo tego Mémoires de l'Académie Des Inscriptions T. XXXI. p. 117. Żalick Mer-
kurjusz miał być trach: pierwszy, był iżnie przed potopem, iż w ródz. Manethon u Syn-
cella p. 40; drugi po potopie, który się wprowadził w mieście Chaldejskim Kalouza, ~~traci~~
iż miał być demonizację miasta Babilonu; trzeci miał być prawdziwym Egipcja. Wally
Hist. de l'Asie Ancienne l. IV. S. IV. p. 356. naznacza tym trzem Merkurju-
szom ~~specjalną opowieść~~ ^{opowieść} powiada: że Merkurjusz, czyli Hermes Chaldejski, był około
roku 3362 przed narodzeniem Jyztusa; drugi Hermes, czyli Merkurjusz Egipski był
1985. albo 1846 roku przed erą chrześcijańską, iż się to wprowadzi i podzieleni Astron-
omicznych przez nich zmyślonych które historia im przypisuje.

D.) Beausobre Histoire du Manichéisme. T. I. p. 361. utrymuje: że Nooaster
tępo jest o Zerdusht, Zardasch u Persów; że Zardusht u dawnych byłby perskim
królem prapraciel ognia; skąd więc: że twierdzi, który ulepszał, lub poprawiał niektóre
dawnych Magów, nazywani byli Zerdusht, Zardasch. Dłatego to trzymamy twierdzi Beausobre:
że Cyrantes król Baktryjczy dzwony był Nooastrem, że Persowie też sa-
ma imię Abrahamowi dawali.

EX) to się utrzymało w całej rzymskiej Mojżesza między wielu innymi tak, jak i dozwolano
Eddas, między wielu innymi przyrzeczeniami przysięgi: że nowa Chrześcijańska nauka
nie była przekładowa o ich dopowiadanie, jak i wyrażeni sądzi; owszem nauka (Chrze-
ścijańska) była daleko większą tym ^{dotychczas} ~~dotychczas~~ obywateli, bo ^{zapraktykowaną} ~~dotychczas~~ prawa do użycia
zdrożone, rozciągane tylko samymi Żydami; gdy zaś nauka Chrześcijańska ^{dotychczas} ~~dotychczas~~
sięgała do całego królestwa Szwecji, przeto i prawa Żydowskie, które
przez nową naukę Ewangelią umylone nie zostały; a tym sposobem prawa, które
zawsze niegdyś w ręku drobnemu ludowi, stały się spólnymi wszystkim ludom Chre-
ścijańskim, nie tylko w obowiązkach prawnych; i nauce dogmatycznej, ale także w
sądach ~~filozoficznych~~ ^{filozoficznych} dogmatycznych i w niektórych nawet obyczajach.

[illegible]

C:) Choć ci nie mamy zbioru pism Lamproide, możemy się o
ich wielkijsi deklamatorzy przesłuchać i zwrócić się do Platona In Dialog.
Charmidas gdzie o wirtuozostwie pisał tak mowi: „Lbiam
„temperantia tibi adest et abunde es temperans, non amplius
„tibi opus est aut Lamproide, aut Alaridis Hyperbo-
„e roci incantationibus „ Co jest dwojdem, nie prawodaw-
stwo Lamproide było potęgą i perennim obłąkami,
których używano tak wrodoj pociąg i wirtuozostwie.
Co taki dwojdem, w męskiej starożytności pisał Taccone był
i perennim obłąkami.

[illegible]

h:) Dwie to pierśki raz wydane ¹⁸⁰² roku 1802. ber.
imienia Cusona, ale wypracowane zostało około roku 1776.
Najduć się w dziele pod tytułem: O skutkach woj. i podzi-
łaniu miastek w społeczeństwie, pociągach i francu-
skiego, wydany w Warszawie w drukarni ~~de~~ pod N^m
646 przy Nowolipiu 1802.

Chennai
Guthrie

12.

76.

21.

1 =

hu tam
iak. na
uay ai
ta Am
bleana
tedryl
re; is
da' m
musze
proaay
wryth
Lnom
nie da
gon m
doro
mie z
tak nie
wryth
mogta,
na klor
widet n
Do Was

Przeznaczony do spełnienia brudnych obowiązków, pod całą
tę temie zwrócić uwagę, aby sprawa pilnie starania moim przysięgi. Niezależnie
i tak najpiękniej dotrzeć do morza brzojsi z nauki i umiejętności pod całą cięciwą. Na-
uczycielami, których do tego Gimnazjum traktowa o powszechne oświecenie wzm-
ta. Lecz niechaj: nad moim poświęceniem należałoby się, w ich względzie. Potrzeba pu-
bliczna i wola Jm. Wzrostu zniżyła mi do przycięcia na rok torwaru wry ka-
techy. Prawo, na której co lat z miana pracownictwa pomysłowości, w mian-
re; i tak zmiana rzeczy naszych dozwolona. W tym tedy najpomniejszym
dla nauki czasie, przy tak świetnym ich dozwoleniu, jeszcze przemówić mam
muszę. Tęci. Niezależnie! w najwęższej części obowiązków Waszego czasu; bo
przezprawy o pierwotnych moralności zasad, obowiązany jestem wyłożyć. Mam,
wszystkie prawa, które mają być w moim Waszego w czasie życia przetrwania.
Lecz niechaj: nad moim poświęceniem, który przycięciem; tem bardziej nad moim dozwoleniu
niechaj: mi czas cały jego czasu, a doboru starannych przez dozwolenie i talenta kolle-
gów mistrza staranne tak całego czasu. Wzrostu Wasze i publiczne
dobro podtrzymać i oświecenie moim umysł, zachęca nawet, abym prosił o
moim zaufaniu: całą. Niezależnie. Niechaj: mi niechaj, co by
tak niechaj: mi przedmiotem oświecenia mogło. Niechaj: mi dozwolenie utwór. Mam
wszystkie w tej moim trudności: cała cała moim usilności i sprawa moim pro-
mogła, oświecenie z tym niechaj: mi Waszego czasu i ochoty w dozwoleniu praw
na których zasada się rachować umiemy. Prawo Waszych wiede spr-
widet najwyższej moralności. Niechaj: mi niechaj: mi podnieść pierwotnego
do Waszego, i tak zastanawiając uwagę Waszą nad przedmiotem, do którego
przykładem
się

wiele odczytych od nas piskolen, iżto prawdziwy narodził, które już widać na
spowierzchni ziemi nie nagełaz, i onego tylko Mojżesa nauka i prawda ratowa-
ły do naszych czasów. Te atoli są melochkami wyobrażenie, wyjęciami z naj-
wzmoższych myśli człowieka, tutaj tylko za prawdziwe lecełoj; powzięcie zawięta-
niau dogmatów i cyflicznych znakomionem dalsi ludowi młodszy, wzięcie pro-
cie narachowane rzadko rozstrzpania, i dowiegam tego wielkiego prawdziwego. Li-
gi iego są daleko nie-między innymi w swoim tak osobliwego ze swych miar prawa,
które przetrzymał upadek tego marnego ludu; i dokazało: że woda powzięcne-
go przedstawiania i wskazywał ten zagnię i imięcie już nie może.

Perseidachnia zimi naszey wystawiona tylekrotnie na gwałtowne przemiany,
z zagubą iodu ludzkiego krewa znowe długie praniejniki, na jakie dla szerzenia ob-
jętch pichelen' dochował się nie ma domowej ciotnicy. Te jednak rzadkie wyprawa
nie mogą być w porównaniu do tylu kłopot i niebezpieczeństwa, na które ludzi wysta-
wieni byli do podziat namistniczeli własnych, przed które mi nie obciąć nie mogło;
Dzie się czasem: że tenie sam rozum, w wieloletnim rozpażu pociżeniu, wypra-
wował i ciotnicat, ludemat i pout, sławzał i nieczył, dobro całego rodu ludzkiego,
aby nas tem jaśniej przeświadczył o nieprawości i zniekomeń nazy, do których przywią-
zywać zwykliśmy niebrawa wielkosc. Najoswiecenijszy niegdy Monarchi Sioow
czyli Teyton' pociżył kromie Minus; Urbaces, Thul, i Polesis rozczwali Me-
narchiz Afyryjskiz; Cyrus wyprawał Monarchie Medon, Minicimow i Babyl-on-
czykow; Kambyzes Monarchiz Egypcyow; Alexander Dyzak; Heymianie pokonał
sile Macedoniz w Grecji i Azji, sile Kartagin w Afryce; Jolemie wyprawał
Monarchiz Perzymow w Turcji, Szwajczeri w Azji i w Afryce. Co mówię o tylu
innymz historycznymz związach, w których obok upadku niebrawej polzyci nastę-
pniejszych narodow, dochodzimy oraz upadku iunk i ciwicznia powszechnego. Te
same sprawy, które wtem związkiem związały państwa wielkosc tych sławnych ludow
nie

nie okazują ich praw i panistwami uczyli, tak dalej: iż dobrze i. Platonem
pochwalony możemy: że dopiero po zawiązaniu miasta, dopiero ciąża naukowców, że wy-
nawiali, na które niegdys wyjechał się rozum ludzki, a które zadeniwa racjom na-
sąpoda tyle razy, wypisane i do pierworodnej macicy niekarmione.

Obstawiamy na zapieczętowanie tych koczownic, które dla dobra ludzkości do naprawienia rzeczy
świata wyspoczął się niegdys wielcy oni fundatorzy, przypięci przez tygi. Przytaczamy imię
zawziętym, które nam w tych dziełach zastawili filozofowie Grecy. Rozum ludzki, tyle
razy w swych wygnaniach cofany, tyle razy wrzagał się na nowo w świat: do-
brajusz, które w pierwszym wielce sprężysto powstały na łonie ludzkości, świeci-
li sobie kłębami namiętności. Grecy, będąc ucniami rzymskich i egipskich inżynierów,
doskonalili nam ich nauki i rozszerzali ich odcień doznajemy. Jakżeż nie podnieść lub
niepodnieść kłębów ich w ręce wygnane, dla tego nauczycieli, że ich uczyli,
przytaczamy nie mamy teraz z ciał przyniesione: i podziwiamy, że imię ich
świadczy, że nauki ich przetrwały, bo gdzieś nie te dochowane sągłoty, które po
ich imieniu dotychczas w oświeceniu, które sągłoty: ich etygi ^{cata} Europa rozprawiała
sągłoty, w barokowości, na które wystawili się wygnani trzymu. W filozofii gree-
kiej godzimy te przyjemne genealogie i odcienie się na nowo rozum ludzki. Gre-
cy, w pierwszym do tyłu smutnych na zachodzie ludów, prawidłowie uważani byli do legi-
pogan są dzieci, ich świątyni u Platona Solon; przypięci atoli ciąż, gdy te nara-
żonego rozumu niemowlęta doszły do wyśkiego doskonalenia stopnia w filozofii, czyli
nauki w samolubności mądrości. Do czasu Anaxagorasa zatrudniali się oni badaniem
rzeczy przed zmysły podnawiających: nazywano ich filozofami. Pierwszy ten krok propo-
nował ich dążyć. Archelaus zaczął ich badać około umiastności moralnych, lubo histo-
rya kładzie go jeszcze wyżej filozofów. Amates, Archelausa i Anaxagorasa ucnem,
wydany jest za fundatora etyki czyli filozofii moralnej i Plato, najstarszy z
z jego uczniów, przypięci te umiastności do pierwszych prawideł; pisat sobie o
prawach u oświecenia, o nazywanych w rzeczywistości; nade wszystko zaś
podzielili

Podzielił filozofia moralna na trzy ważniejsze części; w pierwszej: zawarł naukę
o obyczajach; w drugiej: o przyrodzeniu i o jego tajemnicach; w trzeciej: o sztuce
rozumowania, czyli o dochodzeniu i rozróżnieniu sprawy do fałszu. Arystoteles po-
dzielił znowu całą naukę moralną na trzy części: Politykę i Oikonomikę: podział tego w
swym porządku i układzie dotrwał aż do naszych czasów. Właśnie z jednej filozofii
szły, która by się choćby tej umiejętności nie zatrudniła; myśliwiec jednak, choćby nie
prawników, Akademików, Peripatetyków i Stoików. Do upadku Greków, który w skutku
u Rzymian też umiastnował: Seneka wyrwał się z najgłębszej filozofii; a ile niedzie-
mnia, Sallustiusz podobno Platonowi: zatrudniał się choćby nie w sposób porządku lubo mniej
szerszy. Sekta Platoników (Alexandryjskich) wygata wiele w tej mierze sławnych ludzi,
którzy chrześcijaństwo w swych poglądach sprawdzić się chcieli. Z upadkiem powrze-
chnym nauk upadła i filozofia moralna; a gdy te z swych gruzów na nowo dźwi-
gać się począł: nauka Platona pierwsza nałaziła się po chrześcijańskich szkołach i
choć nie było wrócono się do prawideł sekty Peripatetyków. Tymto sposobem
Europa, w barbarzyństwie pogrzebiona, naukę Greców Greckich przetrzymała; i tak
pozwied, na Słowacką, lub nałaziła przetrwoną na Arabską, która Saraceni do Hiszpa-
nii prziesła.

Choć to jest smutny obraz, żebyśmy go śmiać z całą szczepnością wystawili; dość
pamiętać: że barbarzyństwo panowało w Europie przeszło przez osiem wieków; i gdyby
nauka Ewangelii nie przyswieceła ogrom naszym w tych czasach powszechny ciemno-
ści, ledwieby można wyobrazić sobie: jakieimi prawidłami rządzić się mogli ludzie z swych
nieślisk poruszone; nachodzące ideone na drugie, burzące wszystko, rażące wzgardzie naj-
drobniejszych: oświecenia znali. Nie znano w owi czas nie tylko potrzeby, ale nawet
imienia filozofii moralnej; dla tego też w czasach owych ciemnych wystąpiła sprawa,
które ludzie dla ludzi zmagani byli postanowić, naczehowane są widoczne piętnem
barbarzyństwa, chrześcijaństwa i dokości, na których wspomnienie wzdryga się serce i wsty-
dzi się rozum.

Ewangelia

Łowienie rozstał się z te dźwięki i obłędne chęć, lecz wielki był u-
czucie zarzucił filozofia Arabów, oszroni z barbarzyństwem wieku w którym żył, wpro-
wadził mierzwiatość i powzięcia w te dźwięki i boska nauka: namnożyła się
niele bawo wzięcia, niegoda rozdzierała i dność kłóciła, szermierstwa szkol-
ne przemieniały się w mierzwiatość przesławiania, fanatyzm zapalał wszystkie u-
mysły, cała Europa mierzwiata pod ich wzięcia i mierzwiem. Wśród tak obłąkanych
scen rozstał się tworzyć nowe wyobrażenia, a same błędy zapomniały przystać na
brzość mierzwiem na nowe powstanie światła prawdy.

Nie można w tem mierzwiem domnieć sprawiedliwego świadczenia mierzwiem na-
szej: że gdy wzięcia filozofia moralna zupełnie zapomniana była, gdy nie
miano już wyobrażenia o prawach przyrodzonych: Teologia moralna
pierwsza ukuła te mierzwiem naukę w traktach o sprawach ludzkich, o prawie i spra-
wiedliwości; a co jeszcze więcej: prawda zagnana przysła; że te mierzwiem filozofii
moralnej naukę wzięcia Teologom Hieronimskim. Wielkim to jest
rozczepkiem dla Teologii Chrześcijańskiej, że się kłóciła; pewnie dobroci swej na-
uki, imięto zagnana mierzwiem ięty zagnana w prawie przyrodzonym człowieka;
bo to mierzwiem bóg istotnie boskim, nie tylko nie mogło się sprzeciwiać nauce Łowienia,
leż, że oszronem było ięty mocne, iako z ięty ięty, samego pochwyta zagnana.

Oblakamy od tych iętych mierzwiem zagnana domnieć Hobera, pierwszy obłąk się
podaje monstrum tej nauki pod pozorem zagnana prawa przyrodzonego, a ułudziły do-
świadczaniem barbarzyńskich prawideł i skutkiem zapalnego fanatyzmu, odwarzył się za
pierwszym jego fundament potoryć prawo mierzwiem wszystkich przeciw wszystkim; iak gdyby
Hobera nierzwiem nierzwiem na tyn koniec miał oduczyć ludzi na zagnana, aby się mierzwiem wzięcia-
li; iak gdyby do spotęgowania nierzwiem i nierzwiem trofić nie mogli, tylko mierzwiem zagnana
i dność dność i prace nierzwiem im za prawo arbitralnej mierzwiem nierzwiem.
Przeciw tak gorycznym Hobera zagnana powstał Groggus w dziele swiem o prawie mierzwiem.

my i pokora; wszelako dzieło to bardzo uważane być powinno za naukę Prawa pu-
blicznego i narodów, jak za naukę Prawa przyrodzonego. (Zobacz też: Hobbes i Grotius)
z piernikiem, który, nie dozwolając się nauk, doli powód do porzucenia zasad Prawa
przyrodzonego, nauki wcale nowej, nie znanej dawnym Filozofom, a którą, niezgłęb-
nymi i ścisłymi doświadczeniami Teologii moralnej. I w samej rzeczy: rozstrzyga się
w tych wątpliwych punktach, które nam dać mogą iakieśkolwiek światło i dźwię-
kach i nauce: najdawniejszych prawodawców na wschodzie, nigdy tak jasnych za-
sad Prawa przyrodzonego nie znajdujemy, iakie znajdujemy w Ewangelii. —

Pomysłowy myślicielami zaistniał Filozofia moralna, pisane Niemieccy najwięcej za-
trudniali się choćże wzbudzić tej nowej nauki. Buffenport, Heyneciusz, Wolff, są jedni z pierw-
szych i sławniejszych w Niemczech; Genovesi i Martini we Włoszech, Budenau-
ski we Francji, Lurjecki w Prusach. Ale i w innych krajach, uczymy być mogą iak-
kolwiek w tem nowym porządku praw tak ważny. Tworzyli oni naukę bez pe-
wnych i osobnych zasad, które albo z dykt

7

D

Stanowi
omy byt
nowi i
i nadze
rately bi
chy tru
podstaw

jedna, za
Akadem
stypowa
i po m
cy, rozna
mawidła
wiat, pr
mi, Ox
igemu
18 dla

7

Antoniego Jaworskiego Prefekta Gimnazjum Wotynskiego

miana
w czasie uroczystości otwarcia Gimnazjum, przy odebraniu Imperatorskiego
Diploma z ręk. J. M. Cesarza Czackiego Czynego Jego Imperatorskiej Mości
Konsyliarza Nadwyszczegnego Sekretarza Gubernii Wotynskiej, Podolskiej i Kijowskiej Wzylatorza, Kawalera
Orderu S. Stanisława

Dzień dzisiejszy poświęcony tak okazał się uroczystości otwarcia Gimnazjum Wotynskiego
dnia 14 Października 1885.

Stanowi ważną w dziejach oświecenia epokę. Szewcota Obywatelów wznosi świątyni dla nauk
i myślenia. Anany z gorliwością o dobro powszechne, z rzadkiego dowcipu, z gruntownego umiętno-
wości i nauk wyzwolonych posiadania. W Czackim Konsyliarzu Czynym Jego Imperatorskiej Mości
Nadwyszczegnym Wzylatorze Sekretarzu trzech tutejszych Gubernii, dążeń i prawidła tej oka-
zanej budowie. Dobroczynny Monarcha przez naysławniejsze swe potwierdzenie nadał jej co-
dy trwałości i naysławniejszą opiekę, a rozstrząsnętego gmachu Polski pozostałe grunty strzegąc
podstawę świątyni Stowianiskich umiętności.

Cnota i wysiłek dowcipem udarowani. Prawodawcy, choć w odległych wiekach żyjący
jedną, zawsze szli drogą w rozkrzewieniu oświecenia powszechnego. Karol W. i Alfried zakładali
Akademie, następni po nich mowarze naśladowali ich wiernie, a zgromadzenia wzorne po-
stępowali po nich, tak samo drogą i kształtali się podług pierwszych wzorów. Przygotowywali
się po matce do rozszerzenia władzy rozumu przez nabywanie umiętności, a prawni-
cy, rękodzielnicy, poobici następni, wszędzie prawie jednakie dla nauk i nauczycieli stanowili
prawidła. Duch ten który wyżej wymienionych prawodawców nad sekurą i Tarnią oży-
wiał, przemógł się potem do wielu krajów. Nadane prawa i wolności w Paryżu, Bonon-
ni, Oxfordzie stały się również wstąpieniem po nich zakładanych Akademii. Mito jest zażybia-
jącemu się w dzieje dobroczynnego oświecenia upatrywać i w ~~uważaniu~~ ^{przypilem} Karola
IV dla Akademii Praskiej, są niemal te same wyrazy, które nazywamy w przypilem
Fryderyka

Fryderyka II dla Akademii Wileńskiej, a fundacya Oxfordzka służyła wzmocnieniu i uporządkowaniu wzniesienia Akademii Krakowskiej. Stefan Batory przywrócił Kartmiera W. i Jagiellonów starogotycką szkołę polską, a przywrócił Wileńską, a Książęcy Alexander I. także ją potwierdził. Tak ta genealogia dobroczynności dla nauk i ich stróżów przez dziesięć wieków, doprowadziła nas do tej epoki, którą uważam powszechnie dla niemiernego Rosji przywrócić. Ułubiony Monarcha oznaczył przez założenie tylu rzadów Uniwersytetów, przez uprządkowanie oświecenia, profekcyjnego we wszystkich tego Imperyumu Guberniach. Dla w wielu względach gotycka budowa rządów i nauk, ^{zniknęły} ~~zmieniły się~~ przywrócić hierarchii szkolnej, które przywrócić nie trwałe wielkości od upoważnionych biskupów i starostów do obecnych potrzeb ciężyły się teraz. Ale wdzierna rega państwa nie przestanie kaźnia ciemności tych, którzy ^{kiedykolwiek} ~~w każdym czasie~~ wzięli władzę dla trunku lub dla opieki nauk.

Przywilejem lat 23 w obowiązkach Nauzycielów, wywaz mi teraz JW
rytatoru do nowych obowiązków prefekta, a ja, Zastępnik diu nie przybytego
ze Dyrektora tego nowego Gimnazjum, mam szczegóły odbierać z ustranowaniem.
Dyploma które dobroczynny Monarcha przez rękę potomka rodu Jagiellonów
drżąc ich gorliwością o pomnożenie nauk JW Nigai Józef Czartoryski^{Kuratora} wydziału
skiego w ręce twoje powierzył. Bogotemni stróżami tego wielkiego daru, umiemy
wielkoni naszego powołania. Tróskliwość rodziców powierza nam z ufnością swe
biene potomstwo, które Bóg ma odebrać z rąk najeży jak Obywateli. Wpływ
naszej przynależności powinien szczegóły przysięgi pokoleniu, a opuszczenie się w
warinych powołania naszego powinnościach, pomnoziliby mogło jego nędzę.

nah z rozważą i gorliwcią odwarca się przystąpi. Obycznie i swojej sprawie, iż by-
wie z całą ufnością prawił dla dobra kraj, kto trwa w tym przedsięwzięciu i
tak ulubionym dla serca swego zajmuje się przedmiotem; ten pewnie podobnie sobie
może, że danej obietnicy nie skazi, że odpowie ufności, którą w nim Tęskawie narodowa i
familiyna postrada społeczeństwa. Szczęśliwy! że w obliczu równowagi edukacji publicznej
niegdys w rządzie polskim Kommissarów, w przytomności Jego Królewskiego Gubernatora i całej
obywatelskiej społeczności, być może tłumaczem uczucia wdzięczności wszystkich mych
spółtowarzyszy i miato upamiętnić o serce tych nabytych chęciach pomagania temu wiel-
kiemu dziełu, którego dokonanie pierwszych jego twórców przenieść na tło nieśmiertel-
ności, nam zaś zostawi oborne do zastępi pole.

